

УДК 378. 14

Микола Алексієвець

**НАУКОВІ ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ТЕРНОПІЛЬСЬКОМУ
НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА: СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті проаналізовано стан історичної науки на історичному факультеті ТНПУ імені Володимира Гнатюка та окреслено проблеми її розвитку.

Сучасний етап розбудови нової демократичної України об'єктивно характерний зростанням інтересу до минулого українського народу, до історичних знань. Це зумовлено утвердженням у суспільному житті українців нових соціально-політичних, економічних та ідеологічних реалій, особливо після помаранчевої революції, природною потребою людини, тим більше на переломних етапах, коли вивчення історії і розвиток історичної науки є життєвою необхідністю, об'єктивним результатом нації, її інтегрованим чинником. Тож ті зміни, що відбуваються останнім часом у світі, у суспільно-політичному житті України, духовне відродження українського народу, його історико-культурних і національних традицій значно посилили роль історичної науки. Нині, на зламі часу, ми намагаємося осмислити подоланий Україною шлях, оцінити зайняті рубежі й заглянути в майбутнє.

У цій ситуації велике навантаження відчувають саме історики, оскільки вони вирішують не тільки суто наукові питання, але й виконують соціальний запит громадськості та держави, накреслюючи, на підставі досвіду минулого і сучасного, орієнтири на далеку і близьку перспективу. Подвійне навантаження в цих умовах відчувають вузівські історики, які повинні вести наукову роботу і готувати фахівців-істориків нової генерації. Добре, що з проголошенням незалежної України відкрились для науковців справді необмежені можливості, знято табу на деякі окремі тематичні ніші, вивільнено їх від пресу цензури й ідеологічного диктату. Це не могло не позначитися на розвитку вузівської історичної науки, підвищенню її ролі у підготовці молодих істориків для країни. Тільки в умовах ново-проголошеної Української держави розпочався якісно новий етап у розвитку української історичної науки, стало можливим проведення науково-об'єктивних історичних досліджень, створення праць на новітній методологічній й джерелознавчій основі, на наукових засадах вивчення історичного поступу українського народу. Політична ситуація в Україні зумовила глибоке дослідження національно-визвольних змагань, встановлення історичної справедливості для багатьох „забутих діячів”, відродження їх імен та поцінування діячів, дискримінованих у радянські часи, висвітлення діяльності визнаних українських учених.

Приємно відзначити, що нові тенденції у розвитку історичних досліджень яскраво виявляються і в працях викладачів та аспірантів історичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 65-річчя якого цього року відзначає громадськість області. Динамічна науково-дослідницька діяльність на його кафедрах, високий потенціал науково-педагогічних кадрів дали змогу розширити і поглибити наукові дослідження, формування наукових напрямів і шкіл з вітчизняної та зарубіжної історії.

Час становлення факультету, а це – дванадцять років, можна вважати плідним періодом і становлення історичної науки в нашому університеті. Завданням було: вийти за межі провінціалізму. Це, з одного боку, зумовлювало підготовку й добір професорсько-викладацького складу та його наукове зростання, з другого – поступове й постійне нагромадження наукових традицій. Бо важко уявити сьогодні історичний факультет, тим більше національного університету, його випускників без повноцінних наукових праць,

постійної дослідницької діяльності викладачів, створення наукової основи для підвищення теоретичного рівня викладання історичних дисциплін, посилення їх впливу на світогляд студентів, ґрунтовного оволодіння ними знаннями вітчизняної і світової історії. Такий методологічний підхід актуалізується переходом факультету на нову модель організації навчального процесу відповідно до вимог і стандартів Болонського процесу. В умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу наука, творчий пошук як викладачів, так і студентів становлять основу підготовки сучасних фахівців-істориків, їх роботи в нових умовах.

Саме з відродженням історичного факультету, а воно співпадає у часі із здобуттям Україною незалежності, зроблено суттєві кроки в розбудові історичної освіти та її науковому забезпеченні, виникненні передумов для справді об'єктивного дослідження історичного процесу. Нинішній факультет – розгалужений навчально-науковий підрозділ університету, де здійснюються різноманітні наукові історичні дослідження за кількома напрямками. Можемо без перебільшення стверджувати, що на факультеті склалася своя – Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка – наукова школа істориків. Основними її напрямками є: історія України загалом, західно-європейського регіону і Галичини – зокрема; історія українського національного відродження першої половини XIX ст.; Україна в міжнародних відносинах, особливо дослідження українсько-польських взаємин; вузлові проблеми світової історії; українська історична біографістика: забуте і невідоме.

Важливим засобом поглиблення і розширення тематики став розвиток наукових досліджень у розрізі цілісної комплексної факультетської наукової проблеми „Україна (Тернопільщина) в контексті європейської історії”. Можемо констатувати, що на історичному факультеті склалася міцна й змістовна наукова база для різноманітних наукових досліджень. Діє чотири кафедри: історії України; стародавньої та середньовічної історії; нової і новітньої історії та методики викладання історії; філософії та економічної теорії. Факультет має кваліфіковані кадри професорсько-викладацького складу, серед яких – 5 докторів наук, професорів, 35 кандидатів наук, доцентів.

Розвиток наукового дослідництва на кафедрах факультету і висока кваліфікація кадрів, які маємо, дали нам змогу відкрити аспірантуру і докторантуру з спеціальностей – історія України і всесвітня історія. За час існування факультету підготовлено 4 доктори наук, 27 кандидатів наук. Щороку 2–3 аспіранти захищають кандидатські дисертації. На факультеті вже немає викладачів без наукових ступенів. Нині в аспірантурі навчається 37, в докторантурі – 5 чоловік (Зуляк І. С., Бармак М. В., Поліщук Ю. Й., Алексієвець Л. М., Петровський О. М.). Готуються до вступу на навчання в докторантурі доценти Бистрицька Е. В., Шама І. О., Буяк Б. Б., Шумський І. І. Без перебування в докторантурі успішно працює над підготовкою докторської дисертації завідувачка кафедри стародавньої і середньовічної історії, кандидат історичних наук, доцент Гонтар Т. М.

Нинішній фаховий рівень науково-педагогічних кадрів і те, що вони володіють іноземними мовами, сприяли значним результатам у дослідженні актуальних проблем української і зарубіжної історії. Це засвідчує доробок викладачів, зусиллями яких протягом 1993–2005 рр. опубліковано понад 2 тисячі наукових праць, загальним обсягом – майже 2,5 тис. друк. арк., видано понад 50 науково-теоретичних збірників, проведено 30 всеукраїнських, міжнародних конференцій, присвячених життю і творчості відомих українських вчених, громадсько-політичних та культурних діячів. Лише у цьому році передбачено проведення 3-х всеукраїнських і міжнародних наукових конференцій, в тому числі на теми: „Друга світова війна в історичній долі українського народу” (квітень), „Українська історична біографістика: забуте і невідоме” (травень), „Українсько-польські відносини в умовах глобалізації” (листопад). Особливий інтерес викликали науково-практичні конференції, із проблем методології, методики та інноваційних технологій викладання історії й історичних досліджень, зокрема: „Інноваційні технології в процесі викладання історії” (28–29. 10. 2002р.), „Національна історична освіта: погляд у XXI ст.” (16–17. 05. 2002 р.), „Релігієзнавство як навчальна дисципліна: теоретико-методологічні та методичні аспекти викладання у вищій школі” (15–16. 11. 2002 р.) та ін. Ряд отриманих наукових результатів мають велике значення, визнані серед науковців України і зарубіжних країн.

Важливу роль в утвердженні авторитету професорсько-викладацького складу, підготовці викладачів нового покоління відіграють 3 фахові ваківські наукові збірники „Наукові записки” серії: історія, філософія та економіка. Пріоритетною тематикою стали дослідження української історії та культури, вивчення національної державності, вітчизняної політичної і економічної думки та ін. Понад десятилітній період становлення й розвитку „Наукових записок. Серія: Історія”, а вийшло їх уже 25 випусків, найбільше віддзеркалює історію історичного факультету і однозначно – вклад його кафедр у розвиток української історичної науки в сучасному вимірі вітчизняної історіографії. Вони стали своєрідною „мікробібліотекою під однією палітуркою”, відображають рівень історичної науки та загальної культури, висвітлюють погляди викладачів як української, так і всесвітньої історії.

„Наукові записки” стали репрезентативними журналами української національної історіографії, в яких співпрацюють дослідники багатьох міст України та зарубіжних країн. З досвіду цього короткого часу можемо стверджувати, що журнал-збірник з історичних досліджень виправдав своє існування, сприяв розробці багатьох актуальних наукових проблем та розширенню джерельної бази. Його особливістю є велике розмаїття тем та історичних аспектів подій та явищ. Відбиваючи багатозначність історичного процесу, „Наукові записки. Серія: Історія” вміщують, як правило, 4–7 розділів: історія України, всесвітня історія, історія вітчизняної культури, розвиток української політичної думки, історіографія та джерелознавство й наукові рецензії та огляди. „Наукові записки” ще отримують належну оцінку, але, без сумніву, уже сьогодні можна сказати, що вони стали досягненням істфаківців. Без перебільшення можна констатувати, що „Наукові записки” відіграли особливо важливу роль у підготовці викладачів вищої кваліфікації, у створенні певної системи науково-історичних знань, формуванні національної свідомості наших вихованців. За роки, що минули від часу появи першого видання збірника наукових праць викладачів, і дотепер журнал „Наукові записки”, як свідчать відгуки, цілком відповідає критеріям вимог до солідного наукового видання, добре знаний в Україні і за рубежом, посідає гідне місце серед українських історичних журналів.

Визначаючи цілісну комплексну тему факультету „Україна (Тернопільщина) в контексті європейської світової історії”, відповідно ж два основні її розділи – „Історія України” і „Всесвітня історія”, ми виходили з того, що розвиток української історичної науки без будь-яких ідеологій має ґрунтуватися винятково на наукових критеріях з розробкою двох блоків діалектично взаємопов’язаних проблем: власне історії України і всесвітньої історії з врахуванням особливостей України, які мають бути вписані в контекст один одного. Саме на такому двоблоковому підході до вивчення історії і побудований наш навчальний план, підготовки фахівців з історії, та факультетська програма наукових досліджень.

Як відомо, проблема поєднання світової історії та української не є чимось новим і оригінальним. Коли ще в XVIII ст. існувала козацька держава, то не викликало подиву, що найвизначніші на той час науковці Великобританії і Німеччини, які вирішили дослідити світову історію, два томи в контексті її призначили для історії України. Один так називається „Geschichte der Ukraine und der Ukrainischen Kosaken”, другий – „Geschichte des Königsreich des Galizia und Lodomeria”, автором яких був Жан Христіан Енгель. У різні часи наша історія нас пов’язувала з різними імперіями, різними народами. Це все треба брати до уваги. В той же час українська історія, після того, як Антонович відсепарував її від польської, а Грушевський – від російської, так і залишалася на рівні сепарації, замість того, щоб вступити у більш зрілу фазу – погодження з всесвітньою історією, яка має настати шляхом діалектичного опрацювання проблем української і всесвітньої історії. Цей етап не настав також тому, що більшість українських істориків – Грушевський, Липинський, інші, сучасні теж, візьмімо Сергійчука, які, крім проблем української, досліджували проблеми всесвітньої історії, були пройняті патріотичним ірраціоналізмом, надто заангажовані в політику і поєднували ідеологію та науку. Без сумніву, нам потрібно мати свою національну історію, і ми її мусимо творити, але вона повинна бути у згоді із загальносвітовою історією. Головна проблема як української, так і значною мірою світової науки, полягає в тому, що й досі існує окремо українська історія, і окремо світова історія. Українська історія звичайно трактується без поєднання із світовою історією.

Остання й досі ігнорує існування України. *Ми мусимо знайти таку розв'язку, де було би місце для української історії в світовій, і для світової історії з Україною.*

З огляду на це у своїй науковій діяльності спираємося на чотири основні аспекти: діалектика історії України та всесвітньої історії; впливи домінуючих націй на розвиток української історичної науки в XIX–XX ст. (погляд на взаємозв'язок української і всесвітньої історії крізь проблему діалектики політичних і культурних домінувань, зв'язок української історичної науки з європейською, еволюція домінувань над українською історичною наукою та її причини); українська історична наука XIX–XX ст. у всесвітньо-історичному контексті, концепції та періодизація (основні етапи і періодизація розвитку української історичної науки в європейському і всесвітньоісторичному контексті, засадничі аспекти основних дискусій щодо України в сучасному науковому світі крізь призму минулого, тяглість і неперерваність основних концепцій); схеми української і всесвітньої історії в XIX–XX ст. – зміни світобачення. Успішне їх вирішення, на наше переконання, знаменуватиме вступ у новий етап розвитку як світової історичної науки, так і взаємопов'язаний і взаємозумовлений цим вступом поступовий перехід української історичної науки з пострадянським періодом в період український. Сьогодні українська історична наука ще не має власної науково-дослідницької концепції історії України в її національно-державному вимірі, котра би знаходилась у відповідності з світовою історією. Маємо в наявності російську, польську, єврейську та інші схеми історії України, які перебувають у протиріччі і не відповідають одна одній, що цілком зрозуміло, не враховують й ігнорують специфіку українського історичного процесу в контексті Східної Європи і світу. Повинні осмислити всесвітню історію так, щоб у ній знайшлося місце і для України. Тут спеціалісти в галузі „Історії України” і „Всесвітньої історії” мають працювати у тісній співпраці, взаємодопомозі і взаєморозумінні.

Із здобуттям Україною незалежності виникли передумови і для справді об'єктивного дослідження історії в особах, наукової і творчої спадщини вчених, громадсько-політичних, культурних і державних діячів, які зробили свій внесок у розвиток вітчизняної та світової культури. Важливо висвітлити життєвий і творчий шлях таких людей, повернути їхні праці в контексті сучасного національно-духовного відродження. Такий методологічний підхід сприяє індивідуалізації історичного процесу, реконструкції особистості і відповідної епохи.

Говорячи про наукові історичні дослідження в нашому університеті, треба відзначити: стрімко зростає кількість біографічних розвідок, що природно зумовлене бажанням викладачів, аспірантів повернути народіві забуті імена й відтворити саму історію в портретах її творців. Відповіддю на виникнення гострої потреби в реабілітації всіх форм суспільного життя було звернення до дослідження національної культури і науки, заповнення „білих плям” в історичному процесі, переосмислення особистості в історії. На кафедрах: стародавньої і середньовічної історії; історії України; нової і новітньої історії та методики викладання історії спостерігається системний розвиток наукових біографічних досліджень, повернення реальних осіб та об'єктивної істини до історичного процесу, створення теоретичних і практичних засад української національної історичної біографістики. Шість аспірантів і здобувачів продовжують розробляти ці наукові проблеми.

Історико-краєзнавчі дослідження та історико-біографічні розвідки, вивчення життя й діяльності видатних осіб минулого сконцентровані в основному на кафедрі нової і новітньої історії та методики викладання історії, на якій працюють 2 доктори і 9 кандидатів наук. Тут створена наукова школа з історичної біографістики (керівник – доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України Микола Алексієвець, під керівництвом якого успішно захистили кандидатські дисертації 12 аспірантів, проблематика досліджень присвячена переважно життю і творчості видатних українських учених, державних, громадсько-політичних та культурних діячів).

Так, Іван Куций, кандидат історичних наук, у кандидатській дисертації досліджує життя і творчість визначного українського історика й національно-культурного діяча першої половини XIX ст. Дениса Зубрицького, з'ясовує його роль у генезі русофільської течії українського національного руху Галичини та аналізує науково-історичну концепцію вченого, його внесок у розвиток спеціальних історичних дисциплін.

У дисертації на тему "Роль Богдана Лепкого та його творчості в українському національному відродженні (кінець XIX – початок XX ст.)" Н. Білик (Лиса) здійснила комплексне дослідження життя й діяльності Б. С. Лепкого через призму української національної ідеї, розкрила процес становлення й еволюції його національно-патріотичних поглядів, проаналізувала роль письменницької, наукової, культурно-просвітньої та громадсько-політичної діяльності славетного діяча в українському національному відродженні, піднесенні національної свідомості українського народу.

Ігор Іванюта у дисертаційному дослідженні "Наукова та громадсько-політична діяльність академіка Володимира Гнатюка в контексті українського національного відродження кінця XIX – початку XX ст." головну увагу приділив висвітленню змісту, форм і напрямків цієї діяльності, розкрив процес становлення та еволюції світогляду і наукових поглядів визначного українського вченого, з'ясував його роль у становленні й розвитку Наукового товариства імені Шевченка, охарактеризував етнографічну діяльність В. Гнатюка.

Продовженню розробки проблеми "Роль В. Гнатюка в українському національному відродженні (кін. XIX – початок XX ст.)" присвячена кандидатська праця аспіранта Бориса Раковича, в якій він досліджує науково-методологічні та концептуальні засади національного відродження в Україні кінця XIX – початку XX ст. та ролі В. Гнатюка у їх практичному здійсненні.

А комплексний аналіз науково-методологічних основ національного відродження, які розробив М. Грушевський, основні напрямки культурно-освітньої діяльності видатного українського історика, його місце та роль у національно-культурному житті України наприкінці XIX – на початку XX ст., його науково-організаційну працю в Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові та Українському науковому товаристві у Києві висвітлила у дисертації Оксана Валіон.

Дослідженню багатогранної діяльності видатного українського історика і громадсько-політичного діяча Михайла Грушевського у розбудові Наукового товариства імені Шевченка у Львові і перетворенню його в загальноукраїнську наукову установу, своєрідну Українську академію наук, присвячена наукова праця кандидата історичних наук, доцента Віктора Савенка.

Аспірант Андрій Кліш у дисертації "Громадсько-політична та наукова діяльність Кирила Студинського" досліджує наукову та громадсько-політичну діяльність уродженця Тернопільщини, професора Львівського університету, академіка Кирила Студинського. На основі вивчення як вітчизняної, так і зарубіжної літератури показує його внесок у духовну культуру та національно-державну розбудову України в кінці XIX – першій половині XX ст.

Питання багатогранного впливу одного з найвизначніших діячів як серед духовенства, так і серед світської інтелігенції першої половини XX ст. – Митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького на суспільно-культурні процеси в Галичині, еволюцію його політичної програми через призму боротьби українського народу за соборність і незалежність України подав Любомир Крупа у дисертації "Вплив Митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця XIX – першої половини XX століття".

Здобувач Богдан Стула у праці "Науково-просвітницька та громадсько-політична діяльність Йосифа Сліпого" досліджує роль визначного українського церковного діяча, патріарха УГКЦ, кардинала у духовному й суспільно-політичному житті.

Кандидатська дисертація Ірини Федорів "Наукова і громадсько-політична діяльність Мирона Кордуби (1876–1947 рр.)" розкриває формування особистості, науковця й громадсько-політичного діяча України, характеризує його життя і діяльність в українському національному відродженні, визначає вплив М. Грушевського на становлення наукового світогляду М. Кордуби та подає їх творчі взаємини і співпрацю. Авторка теоретично обґрунтовує національно-державницьку концепцію визначного історика, аналізує проблему етногенезу українського народу в інтерпретації М. Кордуби та його досліджень традицій українського державотворення, а також робить спробу ґрунтовно й об'єктивно оцінити

внесок вченого у розвиток національної історіографії та відродження Української держави.

Висвітленню суспільно-політичної та наукової діяльності відомого українського вченого, історика, поета, громадсько-політичного діяча першої половини ХХ ст. О. Кандиби-Ольжича, його місця і ролі у створенні та розбудові культурної реферантури ПУН і Української Національної Ради, розкриттю наукової спадщини вченого присвячена кандидатська дисертація Лесі Ковалишин "Суспільно-політична та наукова діяльність О. Кандиби-Ольжича у першій половині ХХ століття".

Аспірантка Наталія Григорук у дисертаційній праці "Микола Чубатий як історик України: життя і творчість" висвітлює життя та діяльність визначного історика України, професора, доктора, педагога, політика і журналіста, який вніс вагомий внесок у вивчення етногенезу українського народу, в історію українського права та української церкви. Авторка головну увагу приділяє змісту, формам і напрямкам діяльності вченого, теоретично обґрунтовує його концепцію походження українського народу, встановлює місце М. Чубатого в духовній історії України, зокрема Тернопільщини. Н. Григорук опублікувала з теми дисертації монографію: "Микола Чубатий як історик України". – Тернопіль: Тернопіль Онлайн, 2003. – 160 с.

Показу ролі та місця в духовній історії України Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, розглядові його життєвого і творчого шляху присвячена дисертація і монографія Оксани Ятищук "Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко в духовній історії України". – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 176 с. Авторка основну увагу звертає на роль Г. Квітки-Основ'яненка в суспільному житті Слобожанщини другої половини ХVIII – початку ХХ ст.

Основну увагу у праці "Наукова і громадсько-політична діяльність І. Горбачевського" аспірантка Тетяна Лахманюк приділяє висвітленню життя й творчості визначного українського вченого-хіміка, громадського діяча, показові змісту, форм і напрямків його діяльності, формування славетного земляка як особистості, науковця й громадського діяча.

Дисертація Дмитра Дембіцького присвячена висвітленню життя і творчої діяльності визначного українського публіциста, політичного діяча, літературного критика, ідеолога українського націоналізму Дмитра Донцова, впливові його ідей на молодь у передвоєнний час, які й стали ідеологічним обґрунтуванням діяльності ОУН.

Аспірантка історичного факультету Христина Шкіра дисертаційне дослідження присвятила висвітленню життя і творчої спадщини визначного українського археолога й історика, дійсного члена Української Вільної Академії Наук у США, Почесного професора Національного університету "Києво-Могилянська академія" Михайла Брайчевського, становленню його як вченого й особистості, науково-методологічним і концептуальним засадам походження слов'янських народів, концепції вченого щодо вітчизняної історії першого тисячоліття нашої ери та суспільно-економічних чинників топографічної еволюції поселень Середньої Наддніпрянщини XI-XIII ст. ст.

Дослідниця Леся Алексієвець у дисертації "Києво-Могилянська академія у суспільному житті України і зарубіжних слов'янських країн (XVII–XVIII ст. ст.)" та у низці наукових праць, у т. ч. 3-х монографіях, показала роль киевомогилянців у суспільному і духовному житті України XVII–XVIII ст. ст. Як ключові розглядала постаті фундаторів першої вищої школи України, її професорів та визначних вихованців, висвітлила участь могилянців у відродженні Української держави, простежила їх зв'язки з козацтвом, Гетьманською державою, розкрила роль киевомогилянців у єднанні українських земель та інтеграції України у загальнослов'янський і світовий культурні процеси.

Аспіранти Ярослав Секо, Сергій Бондаренко крізь призму дисертацій у статті "В'ячеслав Чорновіл: постать на тлі доби" на основі доступних джерел всебічно аналізують багатогранну громадсько-політичну діяльність В. Чорновола, його внесок у процес українського націотворення 1960-х – 1990-х років.

У межах роботи Тернопільської наукової школи з української історичної біографістики проведено низку конференцій, присвячених життю українських видатних діячів, учених, політиків, видано спеціальні випуски „Наукових записок. Серія: Історія”, опубліковано понад 300 наукових праць. 25–26 травня цього року передбачено на базі історичного факультету нашого університету проведення Всеукраїнської наукової конференції

„Українська історична біографістика: забуте і невідоме” за участю провідних науковців України з цієї проблематики. Значним досягненням Школи з біографістики стало видання „Українська історична біографістика: забуте і невідоме” (За ред. проф. Алексієвця М. М. – Част. 1. – Тернопіль: Лілея, 2005. – 352 с.). Означена праця присвячена дослідженню історії України в особах, науковій і творчій спадщині вітчизняних учених, громадсько-політичних, культурних і державних діячів XVII–XX ст., які зробили значний внесок у розвиток і становлення української державності. Увагу авторів привернули такі славетні національні постаті як П. Могила, Д. Зубрицький, Г. Квітка-Основ'яненко, І. Горбачевський, А. Шептицький, М. Грушевський, К. Студинський, В. Гнатюк, Б. Лепкий, М. Кордуба, М. Чубатий, Й. Сліпий, О. Кандиба-Ольжич, Д. Донцов, М. Брайчевський, В. Чорновіл. Ця спеціальна тематична монографія стала певним внеском в українську національну історіографію, буде корисною для викладачів, студентів, усіх, хто цікавиться історією України, хоче пізнати життя і творчість її визначних державних, громадсько-політичних і культурних діячів. Адже аналіз і розвиток біографічних досліджень в історичному контексті є надзвичайно важливим науковим напрямом історичної науки з огляду на сучасні завдання розбудови нашої держави. Нагальним завданням українських істориків є дальший розвиток національної історичної біографістики як пріоритета, що покликаний створити нову українську історію в особах, науково-пізнавальне та виховне значення якої є просто неоціненним.

Звертаючи увагу на певні наукові напрями з історичних досліджень в нашому університеті, треба відзначити значний інтерес до проблеми депортації українців з Польщі до УРСР в 1944–1946 рр. Цим проблемам присвячена докторська дисертація доцента Т. М. Гонтар – „Депортація українців з Польщі до УРСР у 1944–1946 рр. та її соціально-політичні наслідки”, з якої опубліковано автором близько 30 наукових праць. У 2003 році в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича асистент кафедри стародавньої та середньовічної історії В. М. Кіцак захистив кандидатську дисертацію на тему: „Депортація українців з Польщі до УРСР у 1944–1946 рр. та їх соціально-економічна адаптація”, з якої опублікував понад 10 наукових статей. Особливий інтерес викликає його праця „Депортації українців Польщі в УРСР: історіографія даної проблеми”. Цим проблемам присвячені курсові, дипломні та магістерські роботи наших студентів, проведено ряд міжнародних наукових конференцій. Остання відбулась 24 вересня 2004 року на тему: „Депортація з етнічних земель – трагічна сторінка в історії нашого народу”. Конференція викликала значний резонанс серед громадськості та науковців.

Значної уваги набувають наукові дослідження з проблематики „Україна в системі міжнародних відносин”. Нові тенденції у розвитку історичних досліджень діяльності України на міжнародній арені, входження її у світове співтовариство все більш яскраво виявляються у працях викладачів, аспірантів та магістрантів історичного факультету. На факультеті наукові розвідки із вивчення зовнішньополітичної діяльності України здійснюються за окремим науковим напрямком, котрий все більше заявляє про себе. Цим проблемам присвячені магістерські роботи і кандидатські дисертації. У межах цієї проблематики готується понад 10 кандидатських дисертацій, опубліковано майже 50 наукових праць, підготовлено монографію „Українсько-британські відносини 1991–2004 рр.” (Грубінко А. В.). Успішно функціонує Українсько-польська школа молодих вчених (керівник – доцент Л. М. Алексієвець). Факультет підтримує зв'язки з визнаними у світі університетами Парижа, Мюнхена, Праги, Варшави, Москви та іншими навчальними закладами США, Канади, Німеччини, Франції, Польщі, Росії, Білорусі.

Співробітництво із зарубіжними вузами здійснюється за такими напрямками і формами: організація міжнародних наукових конференцій, семінарів, „круглих столів”; міжвузівське співробітництво із зарубіжними вищими навчальними закладами-партнерами та науковими установами; участь у програмах обміну студентами, аспірантами, науково-педагогічними і науковими працівниками; відрядження за кордон науково-педагогічних кадрів для викладацької та наукової роботи на основі прямих договорів університету із зарубіжними вищими навчальними закладами; перебування на стажуванні в академічних установах і вузах.

У 2003 р. проведено міжнародну конференцію „Національно-державне відродження слов'янських народів Центрально-Східної Європи крізь призму 85-річчя”, в якій взяли участь понад 120 вітчизняних та зарубіжних науковців з США, Канади, Польщі, Словаччини, Чехії, Сербії, Греції. Матеріали даної конференції опубліковані у спеціальному виданні „Наукові записки ТДПУ імені В. Гнатюка. Серія: Історія. – Вип. 3. – 2003. – 421 с.”, в якому відображено питання розпаду світових імперій, відновлення незалежності та державотворчих процесів, висвітлено напрями і шляхи встановлення політичних режимів у нововідроджених країнах та проаналізовано особливості їх розвитку. У 2004 р. доц. кафедри стародавньої і середньовічної історії Л. Алексієвець перебувала на стажуванні в Польській Національній Академії наук, де продовжувала підготовку докторської дисертації на тему „Польща: особливості відродження національної державності та формування суспільно-політичного устрою (1918–1926 рр.)” під керівництвом відомого польського історика А. Айненкеля.

Нашим пріоритетним напрямком міжнародного співробітництва є поглиблення співпраці в рамках розробки та вдосконалення кредитно-модульної системи організації навчального процесу у відповідності до вимог Болонської конвенції.

Кращі традиції науково-дослідницької діяльності примножують молоді історики. На історичному факультеті проводиться значна робота із залучення студентів до наукової праці. Працюють науково-проблемні групи, гуртки, інформаційно-аналітичні клуби й центри. Всіма формами охоплено майже 250 студентів, причому на V курсі кожний з них займається пошуковою діяльністю. Студенти факультету впродовж 1993–2005 рр. опублікували понад 500 наукових праць у всеукраїнських і регіональних виданнях, взяли участь у 27 міжнародних, всеукраїнських, регіональних і вузівських конференціях і конкурсах, 53 молодих науковців стали переможцями і лауреатами. Два Ваківських збірники „Наукові записки. Серія: Історія” за 2002–2003 рр. – це студентські наукові праці. Студенти факультету впевнено заявили про себе і на державному рівні, увійшли у 1997–2004 рр. до першої трійки історичних факультетів на Всеукраїнських олімпіадах з історії, що стало кращим показником серед факультетів нашого університету та історичних факультетів всіх навчальних закладів України.

Природно, що саме в такій спадкоємності різних поколінь дослідників національної і всесвітньої історії може бути забезпечений постійний розвиток української історичної науки. У цьому її майбутнє!

Окремо зупинимось на проблемах становлення і розвитку історичної науки на сучасному етапі.

Перше. В наш час навіть високорозвинуті країни субсидують різні напрями історичних фундаментальних досліджень. В Україні ж декому здається, що на підтримку заслуговують лише ті сфери наукових розробок, які мають безпосередній вихід на економічний результат. При цьому зовсім ігнорується або відводиться на другий план той факт, що без стимуляції гуманітарної сфери суто прикладні науки не дадуть очікуваного ефекту. *З гуманітарними науками пов'язане формування системи цінностей, орієнтирів та потреб, сталість інтересів суспільства, морально-правовий клімат у державі.* На відміну від прикладних наукових дисциплін, роль гуманітарних в організації життєдіяльності людської спільноти менш помітна. Це пов'язано з особливостями оцінки результатів наукової праці, механізму реалізації гуманітарних ідей. Разом з тим гуманітарні дослідження мають значно масштабніше суспільне відлуння в порівнянні з природничими і точними науковими пошуками.

На жаль, в Україні, підтримка полеміки з приводу стану і завдань сучасних суспільних наук не набула загальнодержавного масштабу. Сьогодні обговорення назрілих наукових проблем суспільствознавчого циклу має спонтанний характер і ще не має критичної маси, яка дає поштовх для якісного стрибка. Очевидно, дається взнаки застарілий синдром „молодшого брата”, тавро меншовартості, провінціалізму. Порівняно невеликий досвід національного державотворення переконливо довів, що технократичні підходи до вирішення проблем, що стоять перед Україною, є безплідними. Гуманітарне здичавіння породжує ланцюгову реакцію загальної деградації та соціальні антагонізми. *Одне з го-*

ловних завдань сьогодні – повернути суспільство і державу обличчям до гуманітарних проблем, підтримати їх пріоритети.

Відомо, що гуманітарна сфера налічує майже 40 наукових дисциплін, серед яких історія має найбільший вік та науковий потенціал. Проте держава не забезпечує коштами багато цікавих і перспективних наукових тем, практично периферійному науковцю не можна „вибити” відрядження до столиці, де знаходяться основні архівосховища і бібліотеки. Ось і доводиться варитися у власному соку, а досвідчені вчені і здібна молодь зустрічаються хіба що на регіональних конференціях. Та ще важче вибратися до архівів Росії, інших зарубіжних країн.

У минулому на сторінках наукової періодики час від часу виникали дискусії навколо вузлових проблем, в яких брали участь представники різних регіонів. Проте сьогодні єдине професійне видання істориків України „Український історичний журнал” давно вже перестало бути ареною наукової полеміки.

Друге. Поширення комп’ютерних технологій не обійшло стороною історичну науку, дало поштовх й апробувало нові методичні прийоми вивчення джерел, систематизації фактографічного матеріалу, моделювання суспільних процесів. Однак, треба з почуттям жалю констатувати, що в цьому плані вузівська наука вимагає ще значно кращого технічного забезпечення, комп’ютеризації як наукової, так і навчально-методичної діяльності, створення нової методики використання інноваційно-інформаційних систем.

Нас має втішати думка, що пошук нових сучасних магістральних шляхів розвитку історичної науки триває. Наша науково-дослідницька робота ставатиме більш суспільно затребованою, а, отже, і результати історичних досліджень будуть вагомішими.

Mykola Alexiyevets

**THE SCIENTIFIC HISTORICAL RESEARCH IN TERNOPIL NATIONAL
PEDAGOGICAL UNIVERSITY AFTER VOLODYMYR HNATYK: STATE,
PROBLEMS AND PERSPECTIVES**

The article analyzes the state of historical science at the History department of TNPU after Volodymyr Hnatiyk and defines the problems of its development.